

zobowiązanie do równego traktowania obywateli polskich na mocy konwencji MOP nr 19. RFN zobowiązała się bowiem do objęcia postanowieniami konwencji MOP nr 19 jedynie tych wypadków przy pracy, które miały miejsce na jej obszarze lub w Berlinie Zachodnim⁴⁶.

Jan Barcz

KONCEPCJA PROGRAMOWA PARTII ZIELONYCH W RFN

„Zniszczenie podstaw naszego życia i pracy oraz likwidacja swobód demokratycznych osiągnęły tak istotne rozmiary, że narzucają one konieczność stworzenia zasadniczej alternatywy w stosunku do dotychczasowych kierunków rozwoju gospodarki, polityki i społeczeństwa”¹.

Przekształcenie się ruchów obywatelskiego protestu w czynnik destabilizujący i zakłócający dotychczasowe, sprawne funkcjonowanie zachodnioniemieckiej demokracji parlamentarnej, świadczyło o zaistnieniu stanu głębokiego konfliktu społecznego spowodowanego m. in. a) przemianami o charakterze strukturalnym, zachodzącymi stopniowo w gospodarce zachodnioniemieckiej²; b) zróżnicowanym podejściem do zagadnień postępu technicznego i technologicznego oraz do ich społecznych konsekwencji³; c) narastającym poczuciem wyobcowania obywateli i zdecydowanie niechętnym stosunkiem do projektowanych i realizowanych w ich bezpośrednim otoczeniu inwestycji przemysłowych, architektonicznych i urbanistycznych⁴; d) oczekiwaniami i priorytetami związanymi z postulowaną powszechnie tzw. nową jakością życia; e) chęcią bardziej powszechnego uczestniczenia w procesie przygotowywania i podejmowania decyzji społecznych, politycznych i gospodarczych⁵; f) niemożnością pogodzenia się wyborców i zwolenników Zielonych z sytuacją ekonomicznego wyzysku i społecznego ucisku, panującą w większości państw trzeciego świata⁶.

⁴⁶ K. Burchardt, *op. cit.*, s. 216.

¹ *Die Grünen - Das Bundesprogramm*. Bonn 1981, s. 4.

² Mam tutaj głównie na myśli wyraźny spadek ilości nowo tworzonych miejsc pracy oraz powiększenie się liczby osób zagrożonych z uwagi na postęp techniczny i technologiczny częściowym bezrobociem o strukturalnym charakterze.

³ O ile postęp techniczny traktowany był wcześniej jako czynnik humanizujący procesy produkcyjne, to w drugiej połowie lat siedemdziesiątych zaczął on poważnie zagrażać poczuciu indywidualnego bezpieczeństwa socjalnego i związanego z nim stanu „posiadania” konkretnego miejsca pracy.

⁴ Zieloni wypowiadali się wielokrotnie przeciwko charakterystycznej dla społeczeństwa przemysłowego gigantomanii gospodarczej i urbanizacyjnej. Patrz: *Umbau der Industriegesellschaft*, ss. 31 - 33, Bonn [wydanie niedatowane]

⁵ Wraz z rozwojem przeświadczenia o narastającym zagrożeniu środowiska naturalnego człowieka pojawiło się zrozumienie zasadniczej sprzeczności między wolnokonkurencyjną zasadą rentowności produkcji i kategorią zysku, a pojęciami interesu, dobra i pożytku społecznego. Stanowiło takie zrodziło w konsekwencji liczne postulaty konieczności szerszego współdecydowania obywateli (*Mitbestimmung*) w sprawach dotyczących produkcji, zarządzania i dystrybucji. „W zasadzie idzie głównie o to, żeby bezpośrednio zainteresowani sami podejmowali decyzje o tym, co, gdzie i kiedy powinno być produkowane”. Patrz: *Bundesprogramm*, s. 7.

⁶ Wkrótce po utworzeniu partii pojawiły się w jej programach postulaty dokonania zasadniczej zmiany form, metod i treści polityki zagranicznej Republiki Federalnej Niemiec, a zwłaszcza przewartościowania jej stosunków z państwami rozwijającymi się. Jak wyżej, ss. 18 - 21.

Zjawiskiem niezmiernie charakterystycznym dla postępującej ewolucji poglądów i przekonań młodszych zwłaszcza generacji społeczeństwa zachodnioniemieckiego stało się pojawienie żądań odrzucenia zrationalizowanego systemu gospodarczego i związanego z nim określonego modelu kierowania społeczeństwem⁷.

Powiększające się bezrobocie, zamrożenie inwestycji i nieproporcjonalny rozwój poszczególnych gałęzi gospodarki odbierane były w coraz szerszej społecznie skali jako bezpośredni wynik poważnych błędów w kierowaniu i zarządzaniu demokracją parlamentarną Republiki Federalnej Niemiec.

Powstały i okrzyki w drugiej połowie lat siedemdziesiątych potencjał obywatelskiego niezadowolenia i społecznego protestu przekształcił się w tej sytuacji stosunkowo szybko w czynnik o charakterze politycznym. Partia Zielonych, będąca organizacyjną enklawą dla wszystkich „niezadowolonych” i „poszukujących innego modelu życia”, zaprezentowała stosunkowo szybko nowe i niespotykane do tej pory koncepcje polityczne i światopoglądowe. Podstawowym elementem alternatywnych programów partyjnych stała się zdecydowana negacja i odrzucenie dotychczasowych zasad funkcjonowania zachodnioniemieckiego społeczeństwa przemysłowego.

Proponowane i postulowane przez partię Zielonych rozwiązania polityczne sprowadzały się — najogólniej rzecz ujmując — do podjęcia próby opracowania teorii nowego, niezależnego od socjalizmu i kapitalizmu modelu ewolucyjnego rozwoju gospodarki i społeczeństwa⁸.

1. PROCES POWSTAWANIA PROGRAMU POLITYCZNEGO ZIELONYCH, JEGO PERIODYZACJA ORAZ PODSTAWOWE UWARUNKOWANIA

Proces powstawania programu partyjnego traktowany jest w doktrynie politycznej Zielonych jako zjawisko ciągle i nie posiadające wyraźnie określonych granic czasowych⁹. W początkowym okresie powstawania i tworzenia się różnorodnych koncepcji politycznych dominowały zazwyczaj w ich treściach zagadnienia i problemy o charakterze ekologicznym¹⁰. Koncentrowano się zwykle na różnorodnych uwarunkowaniach tradycyjnego stosunku między człowiekiem a jego

⁷ „Zwracamy się przeciwko porządkowi gospodarczemu, w którym potentaci gospodarki decydują o przebiegu procesu pracy, o jej wynikach, jak również o warunkach egzystencji zdecydowanej większości społeczeństwa”. Jak wyżej, s. 7.

⁸ „Zieloni nie chcą ani polityki wzrostu gospodarczego i kapitalistycznych rozwiązań społecznych, ani polityki związanej z realnie egzystującym socjalizmem”. Patrz: *Die Grünen. Wahlplattform zur Bundestagswahl 1980*, s. 15.

⁹ „Program ten jest zapisem aktualnego stanu dyskusji prowadzonej na terenie całej Republiki Federalnej. Opierając się na naszym pojmowaniu demokracji bazowej, dyskusja programowa kontynuowana będzie przez wszystkich członków partii i ukierunkowywana na zdobywanie nowych doświadczeń wynikających z praktycznej działalności politycznej” Patrz: *Bundesprogramm*, s. 47.

¹⁰ Wyróżnić możemy następujące okresy tworzenia i powstawania programu politycznego Zielonych:

- okres tzw. ekologicznego zaangażowania się partii (lata 1975 - 1979),
- okres upolitycznienia ruchu, silnie powiązany ze zjawiskiem istotnego powiększenia i rozbudowania jej społecznego zaplecza (lata 1980 - 1982),
- okres konkretyzacji koncepcji gospodarczych partii (rok 1983),
- okres powstawania rozbudowanej koncepcji polityki zagranicznej (lata 1983 - 1984),
- okres kształtowania się strategii dotyczącej ewentualnego współdziałania Zielonych w sprawowaniu władzy (lata 1985 - 1986).

Periodyzację powyższą podają za G. Schröder, *Die Grünen im Deutschen Bundestag. Anspruch und Wirklichkeit*. Nurnberg 1985, ss. 48 - 50.

środowiskiem przyrodniczym, postulując podjęcie zdecydowanych działań, zmierzających do ekologicznej przebudowy gospodarki i społeczeństwa¹¹. Okres ten charakteryzował się narastającym zaangażowaniem obywateli w zagadnienia szeroko rozumianej ochrony środowiska oraz nasilającymi się próbami politycznego zdyskontowania ekologicznych haseł i koncepcji programowych¹². Zajmująca dominującą pozycję tematyka ekologiczna uzupełniona została stosunkowo szybko o zagadnienia związane z potrzebami i interesami mniejszości i grup kulturowych istniejących w społeczeństwie zachodnioniemieckim. W okresie tym sprecyzowano podstawowe zasady programowe i opublikowano pierwszy ogólnofederalny program partii Zielonych.

Istotnym elementem i czynnikiem warunkującym powstawanie kolejnych koncepcji programowych stała się także postępująca rozbudowa i rozwój zaplecza społecznego Zielonych. W stosunkowo krótkim czasie poważnie wzrosła liczba wyborców i zwolenników partii; również silnemu zróżnicowaniu uległ ich skład społeczny. Konsekwencją takiego stanu rzeczy stało się pojawienie w jej programach nieobecnych do tej pory haseł i postulatów politycznych¹³.

Następna faza rozwoju i ewolucji podstawowych koncepcji programowych partii charakteryzowała się koniecznością dotarcia do całego społeczeństwa, a nie tylko do jego wyizolowanych i marginalnych części. Istotne uwarunkowania tego etapu związane były ze współzawodnictwem międzypartyjnym oraz z bezrobociem i osłabieniem dotychczasowego tempa rozwoju gospodarczego. Centralnym tematem wszelkich dyskusji programowych stało się w efekcie zagadnienie stosunku człowieka do środowiska ekonomicznego, oceniane głównie w kontekście sytuacji panującej na zachodnioniemieckim rynku pracy. Podsumowaniem tej dyskusji stał się uchwalony w styczniu 1983 r. program gospodarczy Zielonych.

Kolejne okresy rozwoju organizacyjnego i programowego partii związane były ze zwiększonymi możliwościami publicznego oddziaływania i charakteryzowały się konsekwentnie ponawianymi próbami stopniowej realizacji poszczególnych postulatów i koncepcji programowych. Zieloni, zwłaszcza po wejściu do *Bundestagu*, skonfrontowani zostali z szeregiem tematów, w stosunku do których nie zdążyli jeszcze wypracować konkretnego i zdecydowanego stanowiska¹⁴. Podstawową cechą określającą funkcjonowanie i działalność partii w tym okresie stało się — traktowane jako nowa jakość działania politycznego — połączenie inicjatyw zgłaszanych przez Zielonych na forum parlamentarnym oraz pozaparlamentarnych demonstracji i masowych protestów społecznych.

Następna faza rozwoju i konkretyzacji programu politycznego Zielonych przypadła na lata 1984-1985. Okres ten charakteryzował się podejmowaniem licznych prób zróżnicowanego podejścia do budzącej napiętnie spory wewnątrzpartyjne — kwestii współdziałania partii w sprawowaniu władzy na szczeblu lokalnym i federalnym¹⁵. Zjawiskiem charakterystycznym dla tego etapu stały się ostre spory

¹¹ „Konieczną jest zasadniczo nowa orientacja, mogąca zabezpieczyć funkcjonowanie gospodarki o charakterze socjalnym i ekologicznym”. Patrz: *Bundesprogramm*, s. 7.

¹² W latach 1978-1979 dała się przykładowo zauważyć wyraźna zmiana charakteru demonstracji skierowanych przeciwko budowie elektrowni atomowych. O ile te z nich, które organizowane były w okresie do 1978 r. miały jeszcze głównie charakter ekologiczny, to później dominowały już żądania i postulaty polityczne.

¹³ *Bundesprogramm*, ss. 38-39; *Wahlplattform zur Bundestagswahl 1980*, s. 12; *Bundestagswahlprogramm 1987*, s. 10.

¹⁴ Były to głównie zagadnienia związane z utrzymaniem pokoju i bezpieczeństwa europejskiego oraz szeroko rozumiane problemy polityki zagranicznej.

¹⁵ „Grüne Basis Dienst” nr 1/1986.

frakcyjne i — toczące się właściwie bez chwili przerwy — konflikty i walki wewnątrzpartyjne¹⁶.

W ostatnim z omawianych okresów (1985-1986) zasadniczą rolę odegrały — będące zarazem odpowiedzią na żądania, postulaty i oczekiwania wyborcze — próby konkretyzacji długofalowego modelu alternatywnego rozwoju społecznego i gospodarczego RFN. Uchwalony jesienią 1986 r. obszerny program gospodarczy Zielonych stał się wyrazem przewagi, jaką w rozgrywkach wewnątrzpartyjnych osiągnęły rozwiązania i koncepcje zgłaszane przez ugrupowania o charakterze radykalno-reformistycznym, dążące do współpracy i współdziałania z SPD i przejęcia częściowej chociażby współodpowiedzialności za sprawowanie i wykonywanie władzy państwowej¹⁷.

2. PODSTAWOWE ZASADY PROGRAMOWE I ICH GENEZA

„W przeciwieństwie do jednowymiarowej polityki wzrostu i ekspansji gospodarczej prezentujemy spójną i całościową koncepcję. Nasza polityka zmierza do rozwiązywania podstawowych problemów przyszłości i opiera się o 4 zasady: jest ona ekologiczna (*ökologisch*), społeczna (*sozial*), odwołuje się do demokracji bazowej (*Basisdemokratie*) a także głosi tezę o niestosowaniu i nieużywaniu przemocy (*gewaltfrei*).”¹⁸

We wstępie do programu związkowego z 1980 r. Zieloni podkreślają swoją zasadniczą odmienność w stosunku do istniejących już partii i organizacji społecznych. Tradycyjnym partiom politycznym, działającym na bazie zasad wywodzących się jeszcze z okresu Rewolucji Francuskiej, przeciwstawiają oni zdecentralizowaną organizację, zbudowaną według zasad: demokracji bazowej, nieużywania przemocy, a także szerokiego uwzględniania spraw społecznych i zagadnień ekologicznych¹⁹. Ponieważ zasady te stały się jednocześnie pojęciami, na podstawie których konstruowane były programowe propozycje konkretnych rozwiązań politycznych, niezbędną staje się ich bliższa i bardziej szczegółowa analiza.

Zasada ekologiczna (*ökologisch*)

„Opierając się na prawach i działając z głębokim przeświadczeniem, że w ograniczonym ze swojej istoty systemie niemożliwy jest nieograniczony wzrost gospo-

¹⁶ Podstawowym podziałem, jaki ukształtował się wewnątrz partii Zielonych, był podział na tzw. realistów (*Realos*) i fundamentalistów (*Fundamentalos*). Pierwsze z tych ugrupowań (przedstawiciele: J. Fischer, R. Trampert, Th. Ebermann) postulowało prowadzenie polityki kompromisu i dialogu z SPD oraz ze związkami zawodowymi.

Koncepcje programowe ugrupowania fundamentalistów (przedstawiciele: M. Horacek, J. Dittfurt, R. Schmidt) charakteryzowały się natomiast konserwatywno-ekologicznym podejściem do tematyki przeobrażeń i zmian społecznych. Szerzej na temat obu wewnątrzpartyjnych ugrupowań patrz: Göbel/Schlauffke [wyd.], *Das grüne Chaos*. Tiberius Verlag 1985, ss. 46-52.

¹⁷ Konkretyzacja proponowanych przez partię Zielonych rozwiązań politycznych widoczna jest szczególnie wyraźnie w treściach opublikowanego jesienią 1986 r. programu dotyczącego przebudowy zachodnioniemieckiego społeczeństwa przemysłowego.

¹⁸ *Bundesprogramm*, s. 4.

¹⁹ Chodzi o tradycyjne hasła: „Wolność, Równość, Braterstwo”, które określiły następnie prawno-polityczne zasady funkcjonowania burżuazyjnej demokracji parlamentarnej. Zaprezentowane tutaj przeciwstawienie nie oznacza bynajmniej, że partia Zielonych proponuje rozwiązania będące odwrotnością powyższych ideałów (tezy starają się zasugerować nau-

darczy, pojęcie „polityki ekologicznej” oznacza dla nas pojmowanie człowieka i jego środowiska jako części wszechogarniającej nas natury”.²⁰

Określenie „ekologia” pojmowane jest w sposób wybitnie niejednolity i ma w symbolice politycznej Zielonych wiele różnorodnych znaczeń. Rozumienie tego pojęcia wykracza daleko poza dokonywanie stereotypowych „bieżących napraw”, czy częściowego tylko „remontu” niszczonego systematycznie środowiska naturalnego. Ekologia widziana i pojmowana jest zwykle jako całościowy system skomplikowanych powiązań, istniejących między wszystkimi procesami zachodzącymi w naturze. Partia Zielonych, opierając się na takim właśnie rozumieniu ekologii, zajmuje się głównie relacją między tymi procesami a aktywną działalnością człowieka, systematycznie przekształcającego i zmieniającego swoje bezpośrednie otoczenie.

Cechą charakterystyczną alternatywnego rozumienia „polityki ekologicznej” jest także fakt stopniowego przekształcania się jej w swoisty „kręgosłup ideologiczny”, będący merytoryczną podstawą wszystkich zgłoszonych do tej pory koncepcji i propozycji programowych partii²¹.

Do zasadniczych postulatów tak rozumianej polityki ekologicznej zaliczyć w tej sytuacji możemy:

— żądania stopniowego wprowadzania nowych technik energetycznych, wykorzystujących głównie naturalne i odnawialne źródła energii, tj. wiatr, woda, energia słoneczna;

— koncepcje powszechnego i szerokiego stosowania tzw. „godnych człowieka” i nieszkodliwych dla środowiska metod i sposobów produkcyjnych²²;

— dążenie do zasadniczego przekształcenia rolnictwa farmerskiego, zmierzające w kierunku regeneratywnej, nie niszczącej żyzności gleby i świadomie rezygnującej z przesadnej chemizacji, uprawy roli;

— cały pakiet propozycji ekologicznych związanych z funkcjonowaniem przemysłu i gospodarki Republiki Federalnej Niemiec²³.

Zasada społeczna (sozial)

„Polityka społeczna, dążąca do rozwiązywania perspektywicznych problemów przyszłości, powinna wyznaczać sobie jako swój podstawowy cel, zbudowanie stabilnego systemu socjalnego. Słowo *sozial* ma w pierwszej kolejności wyznacznik ekonomiczny.”²⁴

kowcy związani z CDU). Patrz: *Das Spektrum der Grünen ist breiter, als angenommen wird*, „Frankfurter Rundschau”, z 14 X 1982 r.

²⁰ *Bundesprogramm*, s. 4.

²¹ „Wychodząc ze swoich programowych założeń Zieloni nie prowadzą wyizolowanej polityki ochrony środowiska, lecz postulują oparcie całości swoich działań na podstawie ekologicznej”. Patrz: *Bundestagswahlprogramm 1987*, s. 34.

²² Chodzi tutaj o często występujące w programach partii koncepcje „walki z monotonią taśmy produkcyjnej” czy działań zmierzających do osiągnięcia „godnego” charakteru wykonywanej pracy.

²³ W zakresie spraw gospodarczych partia Zielonych wysunęła następujące żądania i propozycje: wytwarzania i produkcji artykułów masowego użytku o zwiększonym stopniu niezawodności i wytrzymałości, powtórnego wykorzystywania niektórych wyrobów, surowców i materiałów (*recykling*), pełnego zagospodarowywania odpadów i surowców wtórnych, rezygnacji ze stosowania materiałów i technik produkcyjnych zakłócających równowagę ekologiczną i zagrażających życiu i zdrowiu, pełnego stosowania i wcielania w życie istniejących i uchwalonych już przepisów dotyczących ochrony środowiska naturalnego człowieka. Patrz: *Bundesprogramm*, s. 7.

²⁴ *Bundesprogramm*, s. 5.

Zasada ta rozumiana jest zarówno w teorii, jak i w praktyce politycznej Zielonych w sposób zdecydowanie niejednorodny, zależny w dużej mierze od poglądów politycznych, aktualnej przynależności frakcyjnej, a także wcześniejszej działalności politycznej interpretujących i wcielających ją w życie jednostek. Zdecydowana większość członków partii rozumie pod tym określeniem próbę realizacji idealistycznych zasad sprawiedliwości społecznej, popartą przekonaniem o programowej niemożności pokrzywdzenia środowisk pracujących poprzez dokonywanie reform ekologicznych i realizację stopniowej przebudowy zachodniemieckiego społeczeństwa przemysłowego. Pozostali członkowie partii (a zwłaszcza powiązani ideowo z ugrupowaniami lewicowymi i lewackimi) interpretowali najczęściej zasadę *sozial* w duchu klasycznego rozumienia marksistowskiej teorii rozwoju społecznego²⁵.

Charakterystyczną cechą obu zaprezentowanych poglądów jest zdecydowanie odmienne rozumienie przez poszczególne grupy pojęcia „społeczeństwo” i przykładanie niejednakowego znaczenia do problemów grup i mniejszości kulturowych w nim egzystujących. Analiza zasadniczych założeń programowych partii Zielonych pozwala na stwierdzenie, że istnieją realne i ścisłe związki pomiędzy alternatywnymi koncepcjami gospodarczymi, a propozycjami konkretnych rozwiązań socjalnych i społecznych. Podstawowymi elementami ukierunkowanego w ten sposób programu gospodarczego partii stały się:

— żądania zabezpieczenia potrzeb i oczekiwań społecznych, dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej o charakterze usługowym, zwłaszcza w tych dziedzinach, gdzie nie zdała egzaminu gospodarka o charakterze rynkowym (opieka nad dziećmi itp);

— idealistyczne koncepcje zapewnienia każdemu wystarczającego dochodu finansowego, a także postulaty bardziej sprawiedliwego niż do tej pory podziału wytworzonych społecznie dóbr i wartości;

— postulowanie bezwzględnej podporządkowania dalszego rozwoju techniki priorytetem wynikającym z konieczności ochrony przyrody i zabezpieczenia naturalnych podstaw życia ludzkiego.

Zasada demokracji bazowej (Basisdemokratie)

„Polityka demokracji bazowej rozumiana jest jako wzmoczona realizacja zdecentralizowanej demokracji bezpośredniej.”²⁶

Powszechnie wprowadzana i stosowana w alternatywnej działalności politycznej tzw. demokracja bazowa traktowana jest w swoich założeniach jako sprawnie działający mechanizm zapewniający pełną realizację zakładanych przez partię Zielonych zasad i koncepcji programowych²⁷. Polegać miała ona głównie na:

— przyznawaniu daleko sięgającej autonomii poszczególnym organizacjom partyjnym działającym w miastach, okręgach i w krajach związkowych RFN²⁸;

— zabezpieczeniu, poprzez wprowadzenie systemu odwoływania się do demo-

²⁵ Ch. Spretnak, *Die Grünen - nicht links, nicht rechts sondern vorne*, München 1985, ss. 79 - 80.

²⁶ *Bundesprogramm*, s. 5.

²⁷ Patrz: *Satzung der Bundespartei die Grünen*, punkt 3. Statut wg stanu na kwiecień 1985.

²⁸ „Organizacje partyjne na szczeblu kraju związkowego, powiatu i poszczególnych miejscowości mają zagwarantowaną autonomię programową, statutową, finansową i osobową. Poszczególne programy i statuty nie mogą być sprzeczne z podstawowymi zasadami programowymi partii”. Patrz: *Satzung...*, paragraf 10.

kratycznie wyrażonej opinii publicznej (plebiscyty, referenda), realnych możliwości obywatelskiego współdecydowania (*Mitbestimmung*)²⁹;

— ścisłej kontroli i możliwości odwoływania osób sprawujących z ramienia partii mandaty poselskie i piastujących (z rekomendacji partyjnej) urzędy publiczne i państwowe;

— powszechnym przestrzeganiu i stosowaniu zasady decentralizacji społecznej, politycznej i ekonomicznej.

Zasada rezygnacji ze stosowania przemocy (*gewaltfrei*)

„Dążymy do zbudowania społeczeństwa pozbawionego przemocy, w którym zniesiony byłby ucisk człowieka przez człowieka i zaniknęłyby zupełnie stosowanie gwałtu w stosunkach międzyludzkich. Nasze najwyższe przykazanie brzmi: humanitarnych celów nie można osiągać niehumanitarnymi metodami.”³⁰

Pojęcie *Gewaltfreiheit* rozumiane jest w doktrynie politycznej Zielonych jako celowa i świadoma rezygnacja z przemocy stosowanej przez jednostki, organizacje społeczne oraz państwo i jego różnorodne instytucje³¹. Oceniając rozwiązania i propozycje Zielonych zgłaszane w tym zakresie należy stwierdzić, że zasada niestosowania przemocy:

— stała się specyficzną metodą rozwiązywania konfliktów i łagodzenia sporów, znajdującą swoje zastosowanie zarówno w regulacji stosunków wewnątrzpartyjnych, jak i w relacjach między klasami, grupami i warstwami społecznymi;

— jej stosowanie odnosi się w równym stopniu do problemów polityki zagranicznej, jak i do zagadnień bezpieczeństwa międzynarodowego oraz stosunków między narodami i narodowościami³²;

— nie wyklucza bynajmniej specyficznego jej rozumienia i różnorodnych interpretacji³³.

Do bardziej istotnych prób zastosowania w praktyce politycznej zasady niestosowania i nieużywania przemocy zaliczyć należałoby:

— postulowanie pokojowego wychowywania dzieci i młodzieży oraz zwracanie szczególnej uwagi na konieczność umieszczania pacyfistycznej treści w szkolnych programach oświatowych³⁴;

— silne angażowanie się partii w obronę praw i interesów kobiet, dzieci oraz mniejszości społecznych i kulturowych;

— postulowanie stopniowej przebudowy systemu gospodarczego Republiki

²⁹ Żądania szerszego powiązania procesów wypracowywania poszczególnych decyzji państwowych z takimi elementami demokracji bezpośredniej jak plebiscyt i referendum konsekwentnie powtarza się w kolejnych programach partii Zielonych.

³⁰ *Bundesprogramm*, s. 5.

³¹ „Jako Zieloni odrzucamy rozwiązywanie konfliktów oparte na przemocy finansowej, ekonomicznej bądź gwałcie stosowanym przez państwo” — por. P. K. Kelly, *Um Hoffnung kämpfen - Gewaltfrei in eine grüne Zukunft*, Bornheim — Merten 1983, s. 187.

³² „Zasada nieużywania przemocy obowiązuje w stopniu nieograniczonym i bez żadnych wyjątków między wszystkimi ludźmi, tzn. wewnątrz grup społecznych i w społeczeństwie jako w całości i także między poszczególnymi narodowościami i narodami”. Patrz: *Bundesprogramm*, s. 5.

³³ Zieloni dokonują rozróżnienia między przemocą kierowaną przeciwko rzeczom i przemocą przeciwko ludziom, którą programowo odrzucają i potępiają. „Szukamy nowej drogi, która zawierałaby w swoich treściach cywilne nieposłuszeństwo i akcje bez stosowania przemocy służące zwróceniu uwagi na nieprawidłowości i stany społecznego zła” P. K. Kelly, *Um Hoffnung kämpfen...*, ss. 187 - 188.

³⁴ *Bundesprogramm*, s. 19.

Federalnej, zmierzającej w kierunku likwidacji wyzysku wywodzącego się z prywatnej własności środków produkcji;

— koncepcje stopniowego zastępowania wielkich i hierarchicznie kierowanych zakładów i przedsiębiorstw przemysłowych przez małe i zdecentralizowane jednostki gospodarcze, zarządzane samodzielnie przez załogę i będące jej kolektywną własnością³⁵.

3. PODSTAWOWE PROGRAMY POLITYCZNE PARTII ZIELONYCH ORAZ ICH KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA

Partia Zielonych formułowała wielokrotnie w latach 1980 - 1986 koncepcje i propozycje dotyczące najbardziej istotnych obszarów swojego politycznego zainteresowania. Podstawowymi programami partyjnymi, na podstawie których określić można zasadnicze kierunki jej politycznej działalności, są:

— program związkowy (*Bundesprogramm*) uchwalony w 1980 r., prezentujący przemyslenia i koncepcje charakterystyczne dla okresu tworzenia się partii;

— uchwalony na kongresie w Sindelfingen (styczeń 1983) program, prezentujący gospodarcze koncepcje partii (*sinvoll arbeiten-solidarisch leben. Gegen Arbeitslosigkeit und Sozialabbau*);

— opublikowany jesienią 1986 r. program postulujący dokonanie ekonomicznej i gospodarczej przebudowy zachodnioniemieckiego społeczeństwa przemysłowego (*Umbau der Industriegesellschaft*);

— ogólnofederalny program wyborczy (*Bundestagswahlprogramm*), opublikowany w styczniu 1987 r.

Analiza wymienionych powyżej programów partyjnych pozwala wyróżnić istniejące w ich treściach prawidłowości, określić ich charakter i sprecyzować przykłady proponowanych rozwiązań. Charakterystycznymi elementami takiej właśnie oceny są:³⁶ a) nawołujący do zmiany indywidualnej świadomości charakter znakomitej większości prezentowanych koncepcji i postulowanych rozwiązań³⁷; b) dążenie do oparcia całokształtu uprawianej polityki na „podstawach ekologicznych”, przy jednoczesnym przestrzeganiu w jej realizacji zdecydowanego prymatu zagadnień związanych z obiektywnymi wymogami ochrony środowiska naturalnego³⁸; c) nieprecyzyjność, wieloznaczność i nieostrość określeń i sformułowań używanych w programowych opisach alternatywnej „polityki ekologicznej”³⁹; d) mimo że wszystkie ogólnofederalne programy Zielonych zdradzają wyraźną tendencję do prezentowania rozwiązań i koncepcji o charakterze całościowym i „wszechogarniającym”, to zagwarantowaną statutowo ich cechą jest „treściowa otwartość” połączona z możliwościami bieżącego uzupełniania i poprawiania ich

³⁵ „Wielkie koncerny należałoby przekształcić w zakłady o przejrzystej strukturze, demokratycznie zarządzane przez osoby bezpośrednio w nich zatrudnione”. Jak wyżej, s. 7.

³⁶ Patrz: R. Bierett, *Innen- und Gesellschaftspolitik der Grünen*. [W:] *Die Grünen-Partei wider willen*. Mainz 1985, s. 37.

³⁷ „Konieczna jest całkowita zmiana naszego krótkowzrocznego i przyczynowo zorientowanego sposobu myślenia”. *Bundesprogramm*, s. 4.

³⁸ „Opowiadamy się za systemem gospodarczym, który zorientowany jest na zaspokojenie potrzeb życiowych ludzi i przyszłych generacji, na zachowanie nienaruszonego stanu natury i na oszczędną gospodarkę surowcami naturalnymi. Jak wyżej.

³⁹ Niektórzy politycy i działacze CDU przeprowadzali na podstawie takich ocen spekulacje myślowe mające udowodnić występowanie podobieństw i zbieżności między Zielonymi a narodowosocjalistyczną NSDAP. Patrz: D. Cornelsen, *Die Christdemokraten und die Strategie der Verfremdung*. „Frankfurter Rundschau” z 13 XI 1984 r.

zawartości⁴⁰; e) krytyka stosunków społeczno-gospodarczych Republiki Federalnej, jak również konsekwencja i zdecydowanie w jej publicznym prezentowaniu⁴¹.

Analiza występujących prawidłowości i cech wspólnych zawartych w omówionych programach partyjnych pozwala na określenie zasadniczych celów politycznych partii Zielonych. Zaliczyć do nich możemy:

- ochronę środowiska naturalnego człowieka;
- postulaty zniesienia bądź istotnego złagodzenia wyobcowania i postępującej izolacji społecznej poszczególnych obywateli, bezradnych częstokroć i bezsilnych wobec biurokratycznego aparatu państwa przemysłowego;
- żądania powszechnego wprowadzania współdecydowania na wszystkich szczeblach (*Mitbestimmung*) oraz zalecenie stosowania tej zasady w odniesieniu do całokształtu życia społecznego i gospodarczego;
- kierowanie się w polityce i w gospodarce zasadami egalitaryzmu i demokratycznie pojmowanej równości społecznej;
- postulaty dokonywania stopniowej przebudowy systemu społeczno-gospodarczego RFN, zmierzającej w kierunku powszechnego wprowadzania decentralizacji społecznej, ekonomicznej i politycznej.

Ochrona środowiska naturalnego człowieka stała się swoistym „kręgosłupem ideologicznym” wszelkich koncepcji programowych partii Zielonych i dotyczy każdego z jej licznych obszarów politycznego, społecznego i gospodarczego zainteresowania.

W mającym bogate już tradycje konflikcie między ekologią a ekonomią, Zieloni wypowiadają się w sposób całkowicie jednoznaczny za ekologicznym ukierunkowaniem wszelkich perspektywicznych form rozwoju społecznego i gospodarczego. Potwierdzeniem tej tezy są konkretne wnioski i propozycje deputowanych do *Bundestagu* z ramienia partii Zielonych, dotyczące kierunków dalszego rozwoju Republiki Federalnej Niemiec⁴².

Postulaty zniesienia wyobcowania oraz likwidacja poczucia izolacji społecznej powiązane są zwykle w omawianych programach z żądaniami powszechnego wprowadzenia decentralizacji politycznej i gospodarczej. Żądanie to sprowadzane jest zazwyczaj do postulowania konieczności dokonania zasadniczych przeobrażeń metod i charakteru indywidualnego wypoczynku, sposobów i form społecznej rekreacji oraz funkcji spełnianych przez indywidualną i zbiorową infrastrukturę mieszkalną⁴³. Skuteczną metodą przezwyciężania poczucia wyobcowania i obywatel-

⁴⁰ „Ten program jest odzwierciedleniem aktualnego stanu dyskusji Zielonych. W dążeniu do pełnej realizacji zasady demokracji bazowej program nasz będzie na bieżąco uzupełniany przez wszystkich członków partii w oparciu o nowe elementy i doświadczenia płynące z politycznej praktyki”. Patrz: *Bundesprogramm*, s. 47.

⁴¹ Każda z grup i organizacji, które czynnie zaangażowane były w proces powstawania i tworzenia partii, głosiła w swoich programach krytykę „aktualnego stanu rzeczy” i postulowała „odwrót od dotychczasowych zasad życia, gospodarowania i kierowania społeczeństwem”. Centralnym punktem tej krytyki było przeświadczenie o zaostrzającym się kryzysie ekologicznym i ekonomicznym tradycyjnego społeczeństwa przemysłowego, którego objawami stały się: „niszczenie podstaw ekologicznie rozumianej egzystencji człowieka” i „wyzysk oparty na panujących stosunkach własności”. Jak wyżej, ss. 6-7.

⁴² Proponując konkretne rozwiązania polityczne, Zieloni stawiają na pierwszym miejscu rozwiązania sprzyjające ekologii i ochronie środowiska naturalnego człowieka. Jednym z wielu przykładów mogą być tutaj parlamentarne próby realizowania koncepcji dotyczących alternatywnego modelu komunikacji osobowej (ograniczenie ilości indywidualnych środków transportu na rzecz przewoźnika publicznego), stworzenie odpowiedniej struktury dojazdowej, powszechnego wykorzystania roweru oraz budowy i rozbudowy specjalnej sieci dróg rowerowych. Patrz: *Umbau der Industriegesellschaft*, s. 34.

⁴³ Szczególnie ostrej krytyce poddawali Zieloni cywilizacyjny model powstawania i rozwoju wielkich miast przemysłowych. Patrz R. Barrett..., s. 41.

skiej izolacji stać się także powinna zasadnicza zmiana charakteru wykonywanej przez poszczególne osoby pracy zawodowej i zarobkowej⁴⁴.

Powszechne wprowadzenie na kolejnych szczeblach życia publicznego, gospodarczego i wewnątrzpartyjnego obywatelskiego współdziałania i współdecydowania jest jednym z podstawowych żądań umieszczanych konsekwentnie w kolejnych programach partii Zielonych. Propozycje zasadniczych zmian w tym zakresie wy-suwane są zarówno w odniesieniu do funkcjonowania całości organizmu państwowego RFN, jak również dotyczą spraw dziejących się na płaszczyznach lokalnych, w poszczególnych krajach związkowych, miastach i gminach⁴⁵. Postulaty współdecydowania szczególnie silnie łączone są z programowymi koncepcjami przekształcania dotychczasowych struktur gospodarczych i społecznych. Zieloni, odrzucając konsekwentnie dotychczasowe rozwiązania realizowane w krajach socjalistycznych, proponują wprowadzenie w zamian niesprecyzowanych bliżej tzw. nowych form społecznej własności⁴⁶.

Pojęcie socjalnej równości i tworzenie skutecznie funkcjonującego systemu zabezpieczeń społecznych traktowane jest przez Zielonych jako próba realizacji podstawowych interesów mniejszości kulturowych i narodowościowych istniejących w społeczeństwie zachodnoniemieckim⁴⁷. Postulaty daleko idących zmian systemu opieki i zabezpieczenia socjalnego są konsekwentnie łączone w programach partyjnych z żądaniami likwidacji niesprawiedliwości zrodzonych przez kapitalistyczne stosunki własności. Zieloni przestrzegają jednocześnie przed jakimkolwiek wygrywaniem spraw ekologicznych kosztem zagadnień o charakterze społecznym i socjalnym. Podstawową metodą, za pomocą której pragną oni realizować swoje założenia programowe, jest decentralizacja gospodarcza, społeczna i polityczna⁴⁸. Koncepcja jej powszechnego stosowania nie jest traktowana przy tym jako cel sam w sobie, lecz jako metoda pozwalająca stworzyć odpowiednie warunki do likwidacji wyobcowania społecznego oraz prowadzenia skutecznej walki z zanieczyszczaniem środowiska naturalnego człowieka. Powszechne stosowanie różnych form i odmian programowej decentralizacji powiązane jest zazwyczaj w koncepcjach partii Zielonych z żądaniami szerokiego wprowadzenia obywatelskiego współdecydowania i współzarządzania.

PODSUMOWANIE

Oceniając programy polityczne partii Zielonych wyróżnić możemy szereg prawidłowości i sprecyzować — zawarte w ich treściach — cechy wspólne. Zaliczyć

⁴⁴ W programach partii Zielonych stosunkowo często występują określenia: „praca godna człowieka”, mająca być przeciwstawieniem „monotonii taśmy produkcyjnej”. Patrz: *Sinnvoll arbeiten - solidarisch leben*, ss. 6 - 7.

⁴⁵ Patrz przykładowe postulaty: 1. Zniesienia 5% klauzuli zaporowej, 2. Wprowadzenie instytucji plebiscytów i referendum służących umocnieniu demokracji bazowej i udoskonaleniu procesu podejmowania decyzji. Por.: *Bundesprogramm*, s. 29; *Bundestagswahlprogramm 1987* ss. 7, 42.

⁴⁶ „Dla urzeczywistnienia gospodarki o charakterze społecznym, ekologicznym i opartym na zasadzie demokracji oddolnej okazały się nieskuteczne zarówno system kapitalistyczny, jak również system tzw. realnie istniejącego socjalizmu [...]. Odrzucamy znane nam formy upaństwowiania środków produkcji, gdyż nie umożliwiają one kontroli opartej na zasadzie demokracji bazowej [...]. Środki produkcji i banki powinny zostać objęte nowymi formami społecznej własności”. Patrz: *Umbau der Industrie-gesellschaft*, ss. 9.11.

⁴⁷ Są to głównie ludzie o niskich dochodach, dzieci, młodzież, emeryci i renciści, inwalidzi i osoby kalekie, a także mniejszości społeczne o charakterze etnicznym, socjalnym, religijnym i seksualnym. Patrz: *Bundesprogramm*, s. 5; *Bundestagswahlprogramm 1987*, s. 48.

⁴⁸ Patrz: Ch. Spretnak, *Die Grünen ...*, ss. 94 - 100.

do nich możemy: rezygnację z będącej podstawą dotychczasowego modelu rozwoju społecznego zasady nieskrępowanego i nieograniczonego wzrostu i rozwoju gospodarczego, prymat zasady decentralizacji i jej powszechne stosowanie na wszystkich płaszczyznach życia społecznego, gospodarczego i politycznego, priorytetowe miejsce zajmowane przez zagadnienia ochrony środowiska i podporządkowywanie im pozostałych koncepcji programowych partii, przywiązywanie dużej wagi do problemów związanych z funkcjonowaniem gospodarki i sytuacją istniejącą na zachodnioniemieckim rynku pracy.

Postępujący proces upolityczniania się tzw. nowych ruchów społecznych powiązać należy ściśle z historią tworzenia i powstawania zachodnioniemieckiej partii Zielonych. Podejście o charakterze ekologicznym, określające początkowe metody rozwiązywania podstawowych problemów Republiki Federalnej, rozszerzone zostało w wyniku wydatnego powiększenia i zróżnicowania bezpośredniego zaplecza społecznego partii. Konsekwencją szerokiego rozbudowania bazy członkowskiej Zielonych stało się pojawienie w ich programach nowych żądań, postulatów i koncepcji politycznych⁴⁹.

Analiza treści zawartych w kolejnych podstawowych dokumentach partyjnych pozwala na wysunięcie tezy o niepokrywaniu się już z rzeczywistością prezentowanego często w RFN zarzutu o przejściowym, jednowymiarowym i monotematycznym charakterze nowo powstałej partii. Programy polityczne Zielonych poruszają szeroki wachlarz zagadnień i problemów, zaliczanych do najbardziej podstawowych tematów szeroko rozumianego życia społecznego i gospodarczego. Główny nacisk położony został w nich na kwestie szeroko rozumianej polityki gospodarczej i problemy społeczne związane z funkcjonowaniem i rozwojem zachodnioniemieckiego przemysłu⁵⁰.

Idee i postulaty programowe Zielonych zacierają w sposób wyraźny w stronę odwrotu od dotychczasowych wzorców, zarówno kapitalistycznego, jak i socjalistycznego rozwoju gospodarczego i dążą do zmiany dotychczasowego, eksploatacyjnego podejścia do natury i jej nieodnawialnych i ograniczonych zasobów. Ostatecznym celem i ideałem, do którego dążą jest osiągnięcie stanu określonego przez Zielonych jako tzw. humanizm ekologiczny⁵¹. Osiągnąć go chcą poprzez — i tu mamy wyraźną różnicę w porównaniu z dotychczasową praktyką działania tradycyjnych partii politycznych — łączenie działalności na płaszczyźnie parlamentarnej z działalnością ruchów społecznych, znajdującą swoje ujście i odzwierciedlenie w demonstracjach na ulicach, placach budów i miejscach składowania bądź stacjonowania niebezpiecznych dla człowieka elementów szeroko rozumianej infrastruktury przemysłowej⁵².

⁴⁹ Pierwszą syntezą programową tego typu stał się program związkowy (*Bundesprogramm*) z roku 1980 r.

⁵⁰ Podstawowe programy Zielonych zawierają wnioski, postulaty i propozycje dotyczące: polityki gospodarczej, zagranicznej, spraw kobiet, mniejszości społecznych i narodowościowych, problemów ludzi starych, opieki zdrowotnej i socjalnej. Wszystkie te tematy analizowane i rozpatrywane są z uwzględnieniem (traktowanych priorytetowo) zagadnień ochrony środowiska naturalnego człowieka. Szczególne miejsce zajmują w programach partyjnych sprawy i zagadnienia gospodarcze. Poświęcone im są obszerne rozdziały w obu programach wyborczych do *Bundestagu* (1983, 1987) oraz są one treścią dwóch specjalnych programów im tylko wyłączenie poświęconych.

⁵¹ „To, do czego dążymy, jest pewną formą samozarządzającego się i ekologicznego socjalizmu, który nie występował do tej pory w skali historycznej”. Patrz wypowiedź P. Kelly [W:] G. Olzog, H. J. Liese, *Die politischen Parteien in der Bundesrepublik Deutschland*. München 1985, ss. 168 - 169.

⁵² „Punkty ciężkości naszych działań politycznych chcemy koncentrować w parlamen-

Stopniowo, w miarę postępującej ewolucji organizacyjnej dało się zaobserwować wyraźne przesunięcie akcentów w „zielonych” i „alternatywnych” programach politycznych w kierunku tematyki gospodarczej, określanej głównie przez narastający problem bezrobocia i sytuację panującą na zachodnioniemieckim rynku pracy⁵³.

Marek Czarny

CELE, ZADANIA I ROLA DEUTSCHE JUGEND DES OSTENS W LATACH 1951 - 1969

Zapoczątkowany układem z 7 XII 1970 r. proces normalizacji stosunków między Republiką Federalną Niemiec a naszym państwem rozbudził w Polsce nadzieje na rzeczywiste przewartościowanie postaw społeczeństwa zachodnioniemieckiego wobec jego wschodnich sąsiadów. Wkrótce okazało się jednak, iż znaczna jego część jest zdecydowanie przeciwna zachodzącym zmianom. Najbardziej aktywnym elementem w kampanii przeciw normalizacji były ugrupowania przesiedleńcze, które „stanowiły od momentu podpisania układów bardziej niż kiedykolwiek instrument psychologicznej walki najbardziej reakcyjnych i rewizjonistycznych sił w RFN”¹. Skoro stanowiły i stanowią one tak ważki czynnik w polityce wschodniej Republiki Federalnej, rodzą się pytania: jakimi drogami zapewniają sobie nowych członków, zwłaszcza wśród młodego pokolenia, czy idee, które głoszą, znajdują szeroki oddźwięk w tym pokoleniu, czy swych młodych zwolenników usiłują objąć strukturą organizacyjną, ułatwiającą ideologiczne i polityczne oddziaływanie, jakie czynniki społeczne i polityczne RFN decydują o tym, iż część ludności tego kraju przyjmuje niechętnie wszelkiemu porozumieniu, często wręcz skrajnie prawicowe postawy polityczne?

Udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące młodzieżowego zaplecza ugrupowań ziomkowskich wydaje się szczególnie ważne, gdyż w świetle ostatnich badań socjologów zachodnioniemieckich czynnikiem, który wraz z nasilaniem się w RFN charakterystycznych dla demokracji zachodnich zjawisk dezintegracji społecznej nabiera coraz większego znaczenia, jest zorganizowany ruch młodzieżowy². Jego

tach i jednocześnie poza nimi. Parlament sam w sobie nie jest żadnym celem, lecz tylko częścią pewnej strategii”. Jak wyżej, s. 140.

⁵³ W styczniu 1983 r. uchwalony został przez kongres w Sindelfingen program o charakterze interwencyjnym, skierowany przeciwko bezrobociu i pogarszającej się sytuacji społecznej uboższych warstw społeczeństwa. Był on pierwszym programem politycznym partii Zielonych, który proponował konkretne rozwiązania gospodarcze oraz przedstawiał sposoby ich finansowania. Przykładem kontynuowania takiego kierunku myślenia stał się opublikowany jesienią 1986 r. program, postulujący dokonanie zasadniczej przebudowy zachodnioniemieckiego społeczeństwa przemysłowego — *Umbau der Industriegesellschaft*.

¹ A. Wolff-Powęska, *Zachodnioniemieckie organizacje przesiedleńcze wobec normalizacji stosunków między RFN a Polską*. „Przegląd Zachodni” nr 1/1976, s. 135; patrz też: M. Cygański, *Działalność ziomkostwa oberschlesterów (wrzesień 1968 — kwiecień 1970)*. „Biuletyn Niemcoznawczy” nr 2-3/1970, ss. 42-82; tenże, *Kampania Związku Przesiedleńców przeciw rządowi Brandta-Scheela w kwestii polityki wschodniej (wiosna-lato 1970)*. „Biuletyn Niemcoznawczy” nr 1/1971, ss. 48-92.

² W. Scheffold, *Die Rolle der Jugendverbände in der Gesellschaft. Eine soziologische Analyse*. München 1972, ss. 103-104; *Dokąd zmierza młoda generacja NRF?* Praca zbiorowa pod red. S. Wysockiego. Katowice 1975.